

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

שלח תשס"ט

פרשת שבוע

מרגלים ללא ציצית

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

פרשת שלח לך נפתחת בפרשת המרגלים ונחתמת בפרשת ציצית. רבות נכתב אודות הקשר בין שתי הפרשות. קולמוסים רבים נשתברו בהסבר שרש חטאם של המרגלים וכן בטעמה של מצוות ציצית. השבוע ננסה לקשר ביניהן בהסבר אחד תוך ניסיון לנתנת טעם גם לצורתה של הציצית.

המרגלים נשלחו "לתור אֶת" הארץ, "וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֶה הוּא". בפרשת ציצית נצטוונו לעומת זאת "וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", "וְהָיָה לְכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וַיִּזְכְּרֶתֶם". מהקבלה זו ברור כי פרשת ציצית באה לתקן את מה שקלקלו המרגלים. בעל ה"משך חכמה" כותב על פרשת ציצית את הדברים הבאים:

"כוונת מצות ציצית לדעתי כך: ... אולם העולם השפל ברא... הניח אותו לבעל הבחירה - וכמאמר הכתוב (תהלים קטו, טז) "והארץ נתן לבני אדם" - שהוא ישלים בריאתו, ויפיק אותה (את הבריאה) לענין נשגב ונעלה. וזהו "בהבראם" (בראשית ד, ה) ... ואם האדם מישר דרכו ושומר פקודת הבורא יתברך, אז הטבע כלי חפץ אצל ההשגחה, ותתפשט כוחותיה לאין גבול".

האדם שחי ופועל בעולם הגשמי, הוא בעל בחירה חופשית. תפקידו לבחור בטוב ובדרך זו לתקן את עולם החומר ולקשרו אל מקורו ויוצרו. החלטות נכונות בתחום הבחירה החופשית משחררות את האדם ממגבלות עולם החומר ומעניקות לו אפשרויות פעולה ותיקון שלא בכפוף לחוקי הטבע - "לאין גבול". עקרון זה נכון בכל מקום על פני כדור הארץ, אבל הוא חזק ומשמעותי יותר בארץ ישראל. ככל שהרמה הרוחנית של העם בארץ עולה, כך סגולותיה הרוחניות של הארץ מתגלות ביתר שאת. כך מתברר שמה שנכון על פי חוקי הטבע במקומות אחרים איננו רלוונטי בארץ הקודש. גם דוד בן גוריון הכיר בכך כי הנסים הם טבע בארץ הזאת.

על פי עקרון זה ממשיך רבי מאיר שמחה הכהן מדוינסק ומבאר:

"ולפי הקדמתנו קודם, כי הבריאה עדיין לא נגמרה, והניח הבורא יתברך להבחירי, שהוא ישלים אותה והוא יוציאנה ... ולכן העיר הבורא אותנו במצות ציצית, ולהורות כי המציאות היא בגד, שמשני צדדיו יש עדיין חוטים שעדיין לא נארגו - ולכן צריך גדיל וענף - והיינו להורות שגם בפעילות שהאדם יעשה בבחירתו בחיים ובטוב ולהלוך בדרכי ד', גם בזה עזר ממרום תסעדהו... ואתה בן אדם הכן לבבך לבלי לכת אחרי העין והלב, ולתת רסן בעד התאוות החומריות ולדבק בהשי"ת. ובכל דבר מחלקי הבריאה יעשה מצוה מקשרת אותך להשי"ת, וכמאמרם בתורת כהנים "אין לך דבר שאין בו מצוה למקום". ובזה יפיקו ברכה כל מעינות הטבע על פי ההשגחה האלקית לבלי די, ותצא הבריאה לשלמותה האמיתית כפי כוונת השי"ת. ואתה בן אדם, אם תארוג את הבריאה תיעשה שותף להשי"ת במעשה בראשית".

המרגלים ש"תרו" את הארץ בעיני בשר ודם, בדקו את המציאות בארץ ישראל והגיעו למסקנה כי על פי יחסי הכוחות הארציים ועל פי חוקי הטבע הנסיון להיכנס לארץ ישראל עלול להתברר כהרפתקה מסוכנת ביותר. הם התעלמו מהאתגר הרוחני שהארץ מציבה בפני העם. אתגר שאם ינסו להתמודד עמו יגלה כוחות רוחניים גם של העם וגם של הארץ. הם התעלמו מהאחריות שיכולת הבחירה החופשית, הטילה עליהם.

הציצית באה להזכיר זאת. הבגד הוא סמל לעולם החומר המסתיר את האור, את האמת הפנימית ואת הרוחניות שהיא עיקר הבריאה. הטלת הציצית בבגד הלא גמור היא הדרך להתמודד נכונה עם האתגר. היא ההכרזה ש"שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד" (סוטה יז ע"א). מה שנדמה לכם כים, אם תביטו פנימה, תזכו ותבינו שהמקור המחיה את הכל הוא כסא הכבוד. בבחירה נכונה והמנעות מלתור אחר העינים אפשר לגלות את האור הגנוז מתחת לבגד.

אנו נוסיף בשיפולי דבריו, כי הכניסה לארץ ישראל ואחר כך המאבק על ארץ ישראל הוא תהליך ארוך. תהליך המחייב עבודה וסבלנות מרובים. הקשיים עמם צריך להתמודד, עלולים להכניס מורד לב ויאוש. רק החלטה על המשך פעולת האריגה, הקשה, קשירת קשר אחר קשר והטלת פתיל תכלת, החלטה שמשמעותה בחירה חופשית וחיפוש האור המסתתר תחת הבגד, היא שתתן את הכח להתמודד עם האתגרים.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

טו' - כא' סיון, בבא מציעא מג-מט

דבר תורה מעות קונות

הרב עופר לבנת

השבוע בדפי הדף היומי, הגמרא (מז עמוד ב) עוסקת בשאלה החשובה מתי עסקה של מכירת מטלטלין נחשבת כגמורה והצדדים אינם יכולים לחזור בהם. כל עסקה של מכירת מטלטלין כוללת שלושה שלבים. השלב הראשון הוא הסיכום בין המוכר לקונה על מכירת החפץ בסכום מסוים. שלב זה נקרא בלשון חז"ל "דברים". השלבים הבאים הם התשלום עבור החפץ - ה"מעות", והעברת החפץ לקונה - "משיכה". כמובן שניתן קודם לשלם ואז להעביר את החפץ, או להפך, קודם להעביר את החפץ ולאחר מכן לשלם.

מוסכם בחז"ל כי גם לאחר ה"דברים", הסיכום בין הצדדים, כל צד יכול לחזור בו. אף על פי כן, קבעו חכמים (מח עמוד א) כי "החוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו". לגבי מה קורה לאחר מכן, ישנה מחלוקת בחז"ל. לדעת ריש לקיש, מן התורה החפץ נקנה לקונה רק לאחר המשיכה ורק אז אף צד אינו יכול לחזור בו. לדעת רבי יוחנן, מן התורה החפץ נקנה לקונה רק לאחר נתינת המעות, אולם חכמים תקנו שהוא יקנה לקונה על ידי המשיכה. חכמים תקנו כך מפני החשש הבא. אם הקונה ישלם עבור החפץ לפני שהמוכר יעביר אותו אליו, נמצא שהוא כבר בבעלות הקונה בעוד שהוא עדיין ברשות המוכר. אם תיפול שריפה ברשות המוכר יתכן שהוא יתעצל מלהציל את החפץ מפני השריפה, כיוון שהוא כבר לא בבעלותו. לכן תקנו חכמים שהחפץ ייחשב בבעלות המוכר עד העברתו אל הקונה - המשיכה. רוב הראשונים פסקו כדעת רבי יוחנן, וכך נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט קצח, א).

לכאורה, למעשה רבי יוחנן מסכים עם ריש לקיש שהמשיכה קונה. אולם, אנו מוצאים בחז"ל מספר מקומות בהם השאירו את הדין כדין תורה שמעות קונות. חלק מהמקרים נלמד בדפי הדף היומי של השבוע (מו עמוד ב, מז עמוד א, מט עמוד ב) וחלקם נמצאים במקומות אחרים בש"ס. נציין מקרה אחד שאינו מופיע בדפים הקרובים, הוא לקוח ממסכת חולין (פג עמוד א). הגמרא קובעת כי בארבעה ערבי חג, בגלל הביקוש הגבוה לבשר, בימים אלו הבשר נקנה ללוקח כבר עם נתינת המעות. לדעת חלק מהפוסקים כך הדין גם לגבי קניית יין בערב שבת (חושן משפט קצט, ג).

בעקבות זאת הפוסקים העלו מספר מקרים נוספים בהם יתכן שמעות יקנו. לדעת המרדכי (בבא מציעא תמט) כיוון שהסיבה שחכמים תקנו שמעות לא יקנו הוא מחשש שריפה, במקום שאין חשש שריפה מעות קונות. לדעת הבית יוסף (קצח, א) אם המוכר והקונה מתנים ביניהם שהמעות יקנו אז המעות קונות. שתי דעות אלו הובאו על ידי הרמ"א בשולחן ערוך (שם, ה). הש"ך (שם, ס"ק ט-י) חולק וסובר שגם במקום שאין חשש שריפה וגם במקום שהמוכר והקונה מתנים ביניהם אין מעות קונות, כיוון שלא חילקו חכמים בתקנתם.

מקרה מעניין נוסף שמעלה הפתחי תשובה (שם, ס"ק ו) הוא מה קורה כאשר החפץ מבוטח. לכאורה, גם אם תיפול שריפה והמוכר לא יציל את החפץ הקונה לא יפסיד כיוון שהוא יפוצה על ידי חברת הביטוח. אולם, מסקנת הפתחי תשובה שגם במקרה כזה מעות לא יקנו משני טעמים. ראשית, על פי טענת הש"ך שחכמים לא חילקו בתקנתם. שנית, כיוון שיש לחוש גם להפסד של חברת הביטוח.

סיכום: מן התורה החפץ נקנה לקונה כבר עם נתינת התשלום עוד לפני העברת החפץ אליו, אולם חכמים תקנו שהחפץ יקנה רק עם העברתו אליו, מחשש שיגרם לו נזק, בעודו ברשות המוכר. במספר מקרים העמידו חכמים את הדין על דין תורה שהחפץ נקנה בנתינת התשלום. הפוסקים נחלקו האם יש מקרים נוספים מלבד המפורשים בחז"ל שמעות קונות כדין תורה, או שחכמים לא חילקו בתקנתם ובאופן גורף אין מעות קונות.

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

ספק גזל – ספק איסור או ספק ממון

הרב אוריאל אליהו

כלל הברזל של המשפט העברי הוא: "המוציא מחבירו עליו הראיה" (ב"ק מו:), לכן ספק ממון לקולא, הוא ישאר אצל המוחזק. הקשה מהר"י באסן (הובא בכנסת הגדולה חו"מ סי' כה סעי' ז) קושיא גדולה – לגזול אסור מן התורה. אם כן, כל ספק ממון הינו ספק איסור דאורייתא. קיימא לן שספק דאורייתא לחומרא, ומדוע מספק לא יחזיר המוחזק את הממון המסופק?!

האחרונים דנו בשאלה זו רבות. נביא בקצרה כמה מתירוציהם.

א. מהר"י באסן תירץ: כשם שישנו ספק לנתבע כך ישנו ספק דאורייתא לתובע – ולכן אין להוציא מהנתבע ולהכשיל בזה את התובע.

על תירוץ זה הקשו שתי קושיות –

א. הרי התובע טוען ברי – ואם כן אצלו אין ספק איסור (חידושי הרי"מ).

ב. במקרה שיש רוב נוציא על פי הרוב, שהרי רוב מכריע ספק איסור מה שאין כן בספק ממון (קונטרס הספיקות)

- ב. התומים (קיצור תקפו כהן סימן כה) תירץ: ישנם ספיקות שהתורה התירה – כגון ספק ממזר, ספק חלה בחו"ל וספק מעשר – והוא הדין בספק גזל התורה התירה אותו כשהוא מוחזק, ומקור ההיתר מדכתיב "מי בעל דברים יגש אליהם" (שמות כד). מכאן למדו בגמרא (ב"ק מו:) שהמוציא מחבירו עליו הראיה.
- ג. ר' שמעון שקאפ (שערי יושר שער ה' פא) ביאר באופן אחר: הוא חידש יסוד גדול והסביר שאין דיני חושן משפט בנויים על איסורי גזל – אלא ההגדרה הדינית והמשפטית של הממון היא הקובעת את הגדרת האיסורים, וכעין זה מצינו להיפך, שכתב בעל ה"יראים" שגם למ"ד גזל גוי מותר עדיין אין זה ממונו של הגזלן. דיני גזל נקבעים על פי כללי דיני חושן משפט – ולכן מי שמן הדין הכסף שלו אין לו איסור להחזיקו.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.
בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Israel

ישראל

שבט תשנ"ה

כיצד ינהג גוי בקדושת בית-כנסת שנמכר לאחר מלחמת העולם השנייה

שאלה

ברצוני לשאול שאלה, שהופנתה אלי ע"י מכר (לא יהודי) העוסק רבות בחקר תולדות היהודים בגרמניה והוא בעל מעורבות רגשית כנה.

האדם הנ"ל רכש לפני שנים אחדות את בנין בית הכנסת לשעבר בהארבורג (עירה קטנה בשוואביה, בוואריה). ביהכ"נ נמכר לראשונה לאחר מלחמת העולם השנייה (מכיון שלא נותר אף יהודי באזור) ע"י האירגון היהודי JRSO, שהופקד על הרכוש היהודי הנטוש לאחר המלחמה. בשעתו הוא נמכר לארכיטקט, ששינה עד בלתי הכר את פנים המבנה (וידוע לנו, שאת תשמישי הקדושה הצילו היהודים המקומיים עוד לפני המלחמה). אח"כ, כאמור, קנה אותו מר פלוני הנ"ל. הוא שפצו והפך אותו למעין אכסניה, שבה מתקיימים ימי עיון ותרבות וגם תערוכות וקונצרטים. כל זאת, מתוך רצון להציב יד ליהודים, שחיו בעבר במקום (וזאת כמובן, בהתאם להבנתו האישית).

הפעילות בבנין הופסקה לפני למעלה משנה מחוסר תקציב, מאחר שהשלטונות המקומיים לא ראו זאת בעין יפה וסרבו לסייע לו כלכלית. מאחר שאינו יכול עוד להחזיק את הבנין, רוצה כעת מר פלוני למכור, אך מתוך יראת כבוד למבנה ולעברו הוא מבקש לשאול את השאלות הבאות:

א) האם יש למבנה עדיין קדושה, ואם כן, במה היא מתבטאת?

ב) האם קימות לגביו, כגוי, הגבלות לגבי יעודו של הבנין לעתיד?

ג) אילו דברים אסורים לגביו בכל מקרה מנקודת ראות הלכתית?

אנו מקוים שכבוד הרבנים יגלו הבנה לגבי האיש, למרות שאינו בן ברית. מהכרותנו אותו, יכולים אנו להעיד כי נראה שכוונותיו כנות וישרות.

ברצוני להבהיר נקודה לא ברורה. ביהכ"נ נמכר ע"י האירגון היהודי JRSO, לאחר מלחמת העולם השנייה לאדם אחר, ומר פלוני רכש מבניו של אדם זה את הנכס, כמיטב ידיעתי, בשנות השבעים כיד שניה. אוכל לברר אצל מר פלוני האם בידו חוזה המכירה הראשוני, אך אני בספק אם כך הדבר.

תשובה

א. אודות קדושת המבנה - אם ישנה או איננה, שאלה זו תלויה בבירור עובדות מספר הנוגעות למכירתו הראשונית של בית-הכנסת. וזאת לדעת, במכירת בית-הכנסת שלא על מנת להמשיך ולהתפלל בו, פעמים שקדושת המבנה פוקעת לגמרי, ופעמים שנותרת בו קדושה מסוימת אשר ההשלכה ההלכתית-מעשית שלה היא, שאין לעשות במבנה אחד מן ד' הדברים הבזויים: מרחץ, בורסקי, בית-טבילה ובית-הכסא. העובדות הטעויות בירור בהקשר זה הן: באיזו סמכות הלכתית פעלו

מוכרי בית-הכנסת²; האם התירו ללוקח בפירוש לעשות בו הכל, לרבות ד' הדברים הבזויים³; האם המוכרים היו צריכים לכסף המקח לבניין בית-כנסת אחר⁴.

בנידון שאלתך, קשה ואולי לא ניתן להשלים את הפרטים הנעלמים הללו. על כל פנים, אין לבירור נקודה זו השפעה על שאלותיך הבאות, וכפי שיתברר בהמשך.

ב. ההגבלות הנובעות מקדושת בית-הכנסת אינן מחייבות את הגוי. זה האחרון מחויב בז' מצוות בני נוח, ואלו מיגבלות קדושת בית-הכנסת לא זו בלבד שאינן מהן, אלא להרבה דעות קדושה זו נובעת מתקנה דרבנן בלבד. עם זאת יש לציין שמתוקף המחויבות של היהודי לשמור על קדושת בית-כנסת היה מוטל על היהודי מוכר בית-הכנסת להטיל בחוזה המכירה עם הקונה מיגבלות מעין האמורות, גם אם נאלץ למכור לקונה גוי. אך בנסיבות האמורות, כאשר המבנה בא ליד הגוי בלא מיגבלות, אין מחויבות על היהודי להתערב במה שהגוי עושה ברכושו⁵.

ג. ה"חתם סופר"⁶ כתב על שאלה מעין זו: "ואפילו אם היה מותר מן הדין, יש לאסור, כיון דאומות העולם מקפידים בזה שבית התפילה שלהם גודרים אותו המקום בחורבנו... ואם לא נעשה כן אנו, יהיה ח"ו חילול ד', וכל כוונת בית הכנסת לקדש את ד"ו וכו'".

נמצא לפי זה שלגוי המתעניין מיוזמתו, והחש בעצמו שמן הראוי, שיהיה ביטוי לכבוד שרוחשים כלפי מבנה קדוש - לו צריך לפרט את ד' הדברים הבזויים וכו' (עם סיוג שאין בסמכותנו לחייב אותו לעמוד בכך, אם אינו רוצה).

1 שו"ע או"ח (סי' קנג סעיף ט), ובקל וחומר הוסיף עליהם ה"אגרות משה" בכמה מקומות שאין למוכרו למי שיעשה אותו לכנסיה וכד'.
2 "שמא פירסמו על אודות המכירה באופן שיהיה דינם כ-ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר", עיי"ש. אמנם להלכה חש ה"ביאור הלכה" שם לשיטת הראב"ד, שגם זה לא יועיל להפקיע קדושת בית-הכנסת לגמרי.
3 כן כתב ה"פרי מגדים" הובאו דבריו ב"משנה ברורה" (שם ס"ק נו).
1 באין המוכרים זקוקים לתמורת המכירה, ומכרו אותו באופן ששוב לא יתפללו בו, חידש ה"אגרות משה" (או"ח ח"א סי' נא) שקדושתו פוקעת לגמרי, גם לעשות בו ד' הדברים.
5 עיין "אגרות משה" (שם סי' נ ד"ה ומכיון) שמדבריו עולה חילוק שאין חיוב למנוע מהגוי למכור לד' דברים, אף שאסור לגרום או לסייע לכך.
6 או"ח סי' לא, הובאו דבריו ב"שדי חמד" (ח"ו, עמ' 295 אות טז).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ **(לחץ לקניה)** (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!
מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

